

Oikeusministeriö

TODISTELUTOIMIKUNNAN MIETINTÖ

Yleistä

Tavoitteeksi on ilmoitettu muun ohessa säännöstön muodostaminen selkeäksi ja täsmälliseksi, pyrkien välttämään pitkiä viittausketjuja.

Tämän hetkinen tilanne, jossa todistelua koskevia säännöksiä on oikeudenkäymiskaaressa ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa onkin epätydyttävä, jopa alan ammattilaiselle ajoittain vaikeasti hallittava.

Ainakin tässä tavoitteessaan mietinnön sisältämä esitys tuntuisi onnistuneen.

Mietintö on varsin laaja, minkä vuoksi lausun seuraavassa lyhyesti vain eräistä, syyttäjän näkökulmasta tärkeimmistä tuntuneista yksityiskohdista. Lähtöoletta on, että lukija tuntee mietinnön sisällön.

Yksittäiset huomiot**OK 17:11§, päätösneuvottelun sisältöä koskeva todistamiskielto**

Asianajaja Markku Fredmanin on tältä osin tuonut mietintöön antamassaan eriävässä mielipiteessä esiin varteenotettavia näkökohtia. Yhdyn tässä hänen esittämänsä.

OK 17:17§, läheisen oikeus kieltäytyä todistamasta

Pykälässä ehdotetaan, että kieltäytymiseen oikeutettujen piiriin kuuluisi muun ohessa "avopuoliso" sekä muu "henkilö, jolla on vastaavanlainen parisuhteeseen ... rinnastuva läheinen suhde". Jälkimmäinen voisi perustelujen mukaan olla "muukin ... osapuolten tunnepitoinen suhde".

Henkilöpiiriin pitäisi olla selkeä ja yksiselitteinen niin, ettei sen osalta jouduta oikeudessa käymään pitkällisiä keskusteluja ja kenties esittämään näyttöä siitä, kenellä on oikeus kieltäytymisoikeus. Viimeisenä mainitun ihmisryhmän kohdalla esitys ei täytä tätä täsmällisyysvaati-

musta.

Henkilöpiirin laajennus on ongelmallinen myös avopuolisoa koskien. Avopuolison käsite on ehdotuksessa johdonmukaisesti tuotu myös esimerkiksi törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämistä koskevaan RL 15:10§:ään. Periaatteellisella tasolla on myönnettävä, että avoliitto pitäisi myös esitetyin tavoin rinnastaa rekisteröityihin parisuhteisiin. Käytännössä uudistusesitys mahdollistaa rikosoikeudellisen vastuun välttelyn vetoamalla olemattomiin parisuhteisiin, erityisesti jos avoliitolle ei tässä yhteydessä luoda selkeää virallismääritelmää. Vaikka todistustaakka kieltäytymisoikeuden osalta olisikin todistajalla, törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisen osalta se kuuluu syyttäjälle. Joka tapauksessa avoliittoilmoituksen paikkansapitävyyden selvittely voisi käydä varsin työlääksi, lisätä kustannuksia ja hidastaa asioiden käsittelyä. Kieltäytymisoikeus pitäisi tältä osin rajoittaa rekisteröityihin parisuhteisiin.

Ehdotuksen mukaan kaikkia muita paitsi jutun asianosaisia kuullan tarvittaessa todistajan asemassa. Näihin kuuluvat myös asianomistajat, jotka eivät esitä jutussa vaatimuksia. Tämän johdosta pykälän 3 momentin mukainen poikkeussäännös kieltäytymisoikeuteen on äärimmäisen tärkeä. Asiallisesti sillä vain säilytetään nykyinen käytäntö. Sen puuttuminen sen sijaan avaisi tavanomaisissa läheissuhdeväkivallan tapauksissa väkivaltaiselle osapuolelle täydet valtuudet jatkaa läheisensä alistamista. Kokemuksen valossa tätä mahdollisuutta myös laajamittaisesti hyödynnettäisiin. Näissä tilanteissa kysymys saattaa olla suorastaan patologisista ihmissuhteista. Silloin alistetun osapuolen suojeleminen hänen esittämästään tahdonilmaisustaan riippumatta on tärkeämpää kuin muodollisen tilanteen perusteella presumoidun "luottamuksellisen ja läheisen suhteen" turvaaminen. Nykyisellään esitutkinnaissa on hyvät mahdollisuudet kuulustelujen videointiin, jonka avulla voidaan ainakin riskialtteimmissa tilanteissa tarvittaessa varautua pääkäsittelyssä esiintyviin todistelun ongelmiin.

OK 17:24§ 2 momentti 2 kohta, videotallenne todisteena RL 20:1-7§:issä tarkoitetuissa seksuaalirikoksissa

Ehdotettu laajennus seksuaalirikosten asianomistajien videotallenteiden käyttämiseen todisteina myös muissa kuin alle 15 vuotiaiden tai henkisesti toiminnaltaan häiriintyneiden asianomistajien kysymyksessä ollen ei vakuuta perusteluillaan. Tältäkin osin AA Fredman on eriävässä mielipiteessään esittänyt mielestäni oikeansuuntaisia näkökantoja ja niihin perustuen toteuttamisen ansaitsevia muutoksia esitykseen.

Jos ehdotettu laajennus muodossa tai toisessa toteutetaan, pitäisi se samalla ja ensisijaisestikin ulottaa paritusrikosten kohteiksi joutuneisiin sekä ihmiskaupparikosten uhriin. Nämä rikostyyppit ovat tyypillisesti vakavaa, järjestäytynyttä rikollisuutta, joiden yhteydessä säännönmukaisesti esiintyy vakavaa uhkailua tai muuta kohteen oman tahdon murtamista. Usein voi olla kyse tilanteista, joissa kohteilla on perusteltu syy omasta tai läheistensä puolesta pelätä joutumista henkeen tai terveyteen kohdistuvien rikosten uhriksi. Samat suojeluperiaatteet kuin RL 20:1-7§:ien asianomistajienkin kohdalla tulevat kyseeseen vieläkin painavampina. Lisäksi käytännössä ratkaisevan näytön tarjoavat kohteet/uhrit ovat monesti ulkomaalaisia ja heidän tavoittamisensa pää-

käsittelyyn tuottaa useinkin suuria ongelmia. Viimeksi mainittuun pulmaan tosin tuonee osaltaan helpotusta OK 17:24§ 2 momentin 3 kohdan loppu - ratkaisevasti riippuen siitä, millaiseksi sen soveltamiskäytäntö aikanaan muodostuu.

OK 33 §. anonyymi todistelu

Tämän kysymyksen osalta on eittämättä vaikeata sovittaa vastakkaisia tärkeitä intressejä toimivalla tavalla yhteen.

Kuten AA Fredmankin eriävissä mielipiteessään lausuu, ehdotettu soveltamisala on varsin kapea, mutta käytännössä anonymiteettiä tarkoittavia hakemuksia tehtäisiin todennäköisesti merkittävästi järjestelmää rasittavalla tavalla.

Tärkein potentiaalinen käyttöalue olisivat järjestäytyneen rikollisuuden toiminnasta todistavat ulkopuoliset ja poliisin peitetoimintaa tekevät henkilöt. Ylitarkastaja Marko Meriniemen ja valtionsyyttäjä Mika Illmanin eriävissä mielipiteissä esitetään soveltamisalan laajentamista asteikkorajaa alentamalla. Tälläkin keinoin muun muassa järjestäytyneen rikollisuuden harjoittama taloudellinen rikollisuus jäisi kuitenkin soveltamisalan ulkopuolelle.

Soveltamisalaa saadaan ainakin periaatteen tasolla laajennetuksi ydinalueella silti pysyen säätämällä asteikkorajalle vaihtoehtoiseksi edellytykseksi kaikki rikokset, jotka on tehty "vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä".

Mielestäni ei voida hyväksyä tilannetta, jossa ainoastaan syyttäjä oikeudenkäynnin osapuolista tietää anonyymin todistajan henkilöllisyyden ja yhteystiedot. Myös jutun ratkaisevan tuomarin pitää olla niistä tietoinen. Kuten mietinnössä todetaan, tämä myös "voisi vähentää puolustukselle anonyymin todistelun sallimisesta aiheutuvaa haittaa". Todistelun painoarvonkin voi olettaa päätöksenteossa laskevan, jos tuomari ei tiedä, kuka todistaja on ja mikä on hänen liittymäkohtansa asiaan.

OK 34-36 §:t. asiantuntijat

Ehdotetut uudistukset ovat merkittävä parannus ja selkeytys verrattuna nykytilanteeseen.

Yleisperustelujen mukaan vastapuoli voi riitauttaa nimetyn asiantuntijan pätevyyden eikä tuomioistuinkaan ole sidottu asianosaisen ilmoitukseen. Asian selvittämiseksi voidaan esimerkiksi vaatia selvitystä kelpoisuus- ja puolueettomuuskysymyksistä. Tämä tietysti seuraa 35 §:stä, mutta ehkä erityisesti tuomioistuimen oikeutta ja velvollisuutta viran puolesta toimia tässä asiassa olisi syytä selkeyttää nimenomaisella kirjauksella säädöstekstiin.

OK 17:48-49 §. kuulustelun toimittaminen pääkäsittelyssä

Ehdotus vastaa varsin pitkälle voimassaolevaa lainsäädäntöä, eräin täsmennyksin. Käytännössä voimassaolevien kuulemista koskevien säännösten soveltamisessa on ollut yllättävän paljon vaihtelua. Jotkut puheenjohtajat noudattavat hyvinkin jähkästi vuorokuulustelun periaat-

teita, toiset antavat enemmän painoa tarkoituksenmukaisuusnäkökohdille jutusta ja tilanteesta riippuen.

Vastaajan pääkuulustelun asettaminen nyt pääsääntöisesti hänen avustajansa tehtäväksi on käsittelyn selkeyden ja nopeuden kannalta hyvä asia. Osa puheenjohtajista on suhtautunut tähän vaihtoehtoon varsin torjuvasti, ainakin jos syyttäjäkin on nimennyt vastaajan kuultavaksi, teemana vaikkapa uskottavuuden arviointi.

Asianomistaja on varsinkin kaikissa henkilöön kohdistuneissa rikoksissa usein tärkein näyttö. Jos syyttäjä on nimennyt asianomistajan henkilökohtaisesti kuultavaksi, syyttäjällä pitää olla riidaton oikeus kuulustuttaa kutsumansa asianomistaja ensin, siis tehdä pääkuulustelu syytteen osalta. Tältä osin esityksessä käytetty sanamuoto on tulkinanvarainen. Sanajärjestys, jossa asianomistajan avustaja on mainittu ensimmäisenä voi edellä viitatulla tavalla johtaa epäyhtenäiseen käytäntöön.

Joissakin asioissa on käsittelyn nopeuden ja tehokkuuden kannalta järkevintä sallia aiempaan, esimerkiksi esitutkintakertomukseen viittaaminen jo pääkuulustelun yhteydessä. Orjallisen tarkka säädetyn vuorojärjestyksen mukainen kysymystyyppirajoitusten noudattaminen johtaa pahimmillaan siihen, että samat asiat käydään vain läpi yksityiskohtaisesti kolmeen kertaan. Se viivyttää käsittelyä eikä ole ainakaan omiaan selkeyttämään asiaa tuomioistuimellekaan. Vastaajan pääkuulustelun antaminen avustajalle tosin pienentää merkittävästi tätä ongelmaa, koska syyttäjä näin pääsee vastakuulusteluvuorollaan suoraan asiaan.

Esitettyyn 48 §:n 6 momenttiin olisikin syytä tehdä tarkoituksenmukaisuusharkinnan mahdollistava lisäys. Ensimmäinen virke voitaisiin muuttaa kuulumaan esimerkiksi:

"Pääkuulustelussa ei saa esittää kysymyksiä, jotka sisältönsä, muotonsa tai esittämistapansa puolesta johtavat määrätynlaiseen vastaukseen eikä myöskään viitata kuulusteltavan aiemmin esittämään kertomukseen, ellei tuomioistuin erikseen anna siihen lupaa."

ROL 5:4, kirjallisten todisteiden erottelu

Viittaaan VS Ilmanin eriväään mielipiteeseen, johon tältä osin täysin yhdyn.

Kirjallisetkin todisteet on ilman muuta yksilöitävä yksiselitteisesti ja niin, että ne on helppo löytää aineistosta. Joissakin tapauksissa todisteiden erottelu muusta aineistosta voi olla tarpeen. Näin ei kuitenkaan ole läheskään aina, eikä edes lukumääräisesti suurimmassa osassa tapauksia.

Säännösehdotuksen tausta on helposti havaittavissa. Valitettavasti pääkaupunkiseudulla on tunnetulla tavalla epäonnistuttu asian hoitamisesta kaikin puolin oikeudenhoidossa toimivia virastoja tyydyttävällä tavalla. Siinä yhteydessä käydyssä keskustelussa ja kirjelmöinnissä on ilmennyt piirteitä, jotka tuomioistuintenkin taholta kertovat osin muusta kuin ammatillisesta pyrkimyksestä asioiden tarkoituksenmukaiseen, tehokkaaseen ja joustavaan hoitamiseen.

Rikosprosessissa ollaan lähitulevaisuudessa siirtymässä kokonaan sähköiseen asiakirjaliikenteeseen. Odotettavissa on, että varsin monet toimijat (syyttäjäpuolellakin, mutta myös) tuomioistuimissa kokevat tämän hankalaksi ja haluaisivat entiseen tapaan lukea asiat paperilta. Säännös antaisi oikeutuksen syyttäjän käyttämiseen henkilökohtaisena tulostuspalveluna ja samalla mahdollisuuden, joka epäilemättä myös hyödynnettäisiin.

Vaikka suoranaista vallan väärinkäyttöä ei pelättäisikään, tämän luontoisesta kysymyksestä on selvittävä parantamalla osapuolten kykyä keskinäiseen ymmärrykseen ja yhteistoimintaan.

Johtava kihlakunnansyyttäjä

Jouko Nurminen